

СТУДЕНТСКИТЕ ТАКСИ ЗА ОБУЧЕНИЕ – ОСНОВЕН ИНСТРУМЕНТ ЗА ПРИВЛИЧАНЕ НА СТУДЕНТИ

Изследвани са настоящите нива на студентските такси в европейските страни, във всички висши училища в България, както и в европейските държави, в които висшето образование е безплатно. Представена е и информация за държавите с най-скъпо висше образование в света. В заключение са анализирани последиците от евентуалното увеличаване на студентските такси в България.¹

JEL: H52; I22; I23; I28

Ключови думи: висше образование; студентски такси; качествено образование

Дали въвеждането на такси за обучение подобрява качеството на висшето образование? Аргументът на многобройните привърженици на този възглед от цяла Европа е, че таксите са много необходими за допълване на публичните разходи за образование, за да се издигне финансирането до адекватно международно ниво. Същевременно критиците твърдят, че подобреният достъп до частни източници на финансиране би могъл да доведе до оттегляне на публичното финансиране и ефектът върху общите разходи за образование да бъде нисък или дори нулев. Във връзка с това ще се опитаме да отговорим на въпросите дали въвеждането на такси за обучение подобрява качеството на университетското образование и дали това влияе върху избора на студентите къде да се обучават.

Такси за обучение на студенти в европейските страни

През последните години се наблюдават силно изразени различия в размера на таксите за обучение, стипендиите и заемите за студенти в Европа. В табл. 1 е представена информацията за средния размер на годишните такси за обучение във висшите училища в европейските страни за академичната 2014-2015 г.,² като за целите на изследването сумите са преизчислени в

* Докторант в катедра „Финанси“ на Икономическия университет – Варна, konsulova@gmail.com

¹ Elena Konsulova-Atanasova. STUDENTS' FEES FOR HIGHER EDUCATION – THE MAIN INSTRUMENT FOR ATTRACTING STUDENTS. *Summary:* The current levels of student fees in European countries, in all higher education institutions in Bulgaria, as well as in European countries where higher education is free are examined. Information is also presented on the countries with the most expensive higher education in the world. Finally, the consequences of the potential increase in student fees in Bulgaria are analyzed. *Keywords:* higher education; student fees; quality education.

² Ползвани са данните от НСИ, достъпни на сайта на института в рубриките: Статистически данни; Макроикономическа статистика; Паритети на покупателната способност (ППС).

Студентските такси за обучение – основен инструмент за привличане на студенти

единната условна валута СПС,³ което спомага при сравнението да бъдат елиминирани различията в равнището на цените в отделните държави.

Таблица 1

Среден размер на годишните такси за обучение във висшите училища в европейските страни за академичната 2014-2015 г. (в СПС)

Държава	Годишна такса за студенти от ЕС	Годишна такса за студенти от страни извън ЕС
Австрия	Няма такси	1550
Белгия (френскоговоряща общност)	Максимум 888	Специални допълнителни такси
Белгия (немскоговоряща общност)	452	Максимум 638
Белгия (фламандскоговоряща общност)	Максимум 660	Възможни са допълнителни такси
България	653	Възможни са допълнителни такси
Хърватия	Първата година таксите се плащат от държавата, а след това са между 407 и 821	Същото важи за студентите извън ЕС
Кипър	За бакалаври: таксите се плащат от държавата За магистри: между 4495 и 8989	5994
Чехия	Няма такси, ако учебната програма бъде завършена в рамките на нормалните срокове и на чешки език	Същото важи за студентите извън ЕС
Дания	Няма такси	Възможни са допълнителни такси
Естония	Няма такси, ако от курсове по естонски са натрупани 60 кредита на година; учебните заведения могат да налагат такси за липсващи кредити	Възможни са допълнителни такси
Финландия	Няма такси	Възможни са допълнителни такси за магистърски програми на английски език
Македония	Между 64 и 1707	Възможни са допълнителни такси
Франция	За бакалаври: 197 За магистри: 271, плюс социално осигуряване в размер на 222	Възможни са допълнителни такси
Германия	Няма такси (в някои райони е възможно студентите да плащат, ако продължителността на следването им надхвърли обичайния период)	Няма такси
Гърция	За бакалаври: няма такси За магистри: таксите се определят от учебните заведения	Същото важи за студентите извън ЕС
Унгария	За бакалаври: между 359 и 2752 За магистри: между 774 и 3269 Около половината места са финансирани от държавата (безплатни), като това зависи от резултатите на студента	Същото важи за студентите извън ЕС
Исландия	640	Същото важи за студентите извън ЕС

³ Стандарт на покупателната способност (СПС) – условна валута, която има еднаква покупателна способност (може да закупи еднакво количество стоки и услуги) във всички държави от ЕС. СПС позволява сравнения на размера на заплатите или цените на дадени стоки и услуги в различни страни и отразява паритетите на покупателната способност (ППС) в тях.

Таблица 1 (продължение)

Държава	Годишна такса за студенти от ЕС	Годишна такса за студенти от страни извън ЕС
Ирландия	<u>За бакалаври:</u> между 2687 и 5862 <u>За магистри:</u> между 3908 и 29 310	Два или три пъти пълните такси за студенти от ЕС
Италия	Между 192 и 1195	Същото важи за студентите извън ЕС
Латвия	<u>За бакалаври:</u> между 624 и 2294 <u>За магистри:</u> между 528 и 3440 Около половината от местата са финансирани от държавата	<u>За бакалаври:</u> между 5160 и 7740 <u>За магистри:</u> между 2612 и 9675
Литва	<u>За бакалаври:</u> между 521 и 2924 <u>За магистри:</u> между 1176 и 3475 Около половината от местата са финансирани от държавата	Възможни са допълнителни такси (определят се от учебното заведение)
Люксембург	<u>За бакалаври:</u> между 539 и 1078 <u>За магистри:</u> в повечето случаи 539, но за някои бизнес програми достигат до 23 573	Същото важи за студентите извън ЕС
Малта	<u>За бакалаври:</u> няма такси <u>За магистри:</u> 317	Възможни са допълнителни такси
Холандия	1895	Възможни са допълнителни такси
Норвегия	Няма такси	Няма такси
Полша	88	Възможни са допълнителни такси
Португалия	Между 497 и 839	Възможни са допълнителни такси
Румъния	<u>За бакалаври:</u> между 272 и 3134 <u>За магистри:</u> между 245 и 1313	Възможни са допълнителни такси
Словакия	Между 6 и 62, ако програмата бъде завършена в обичайния срок	Между 1242 и 6210
Словения	<u>За бакалаври:</u> между 966 и 6534 <u>За магистри:</u> между 1756 и 12 496 Повечето места са финансирани от държавата (безплатни)	Същото важи за студентите извън ЕС
Испания	<u>За бакалаври:</u> между 641 и 1808 <u>За магистри:</u> между 953 и 3553	Възможни са допълнителни такси
Швеция	Няма такси	Възможни са допълнителни такси
Турция	<u>За бакалаври:</u> няма такси <u>За магистри:</u> между 24 и 64 Възможни са допълнителни такси	Възможни са допълнителни такси
Обединено кралство (Англия)	<u>За бакалаври:</u> между 11 144 и 11 802 <u>За магистри:</u> 5240	Възможни са допълнителни такси
Обединено кралство (Шотландия)	<u>За бакалаври:</u> за шотландци и студенти от страни от ЕС с изключение на Обединеното кралство няма такси <u>За магистри:</u> 5240	Възможни са допълнителни такси (определят се от учебното заведение)
Обединено кралство (Уелс)	<u>За бакалаври:</u> до 11 802 <u>За магистри:</u> 5240	Възможни са допълнителни такси
Обединено кралство (Северна Ирландия)	<u>За бакалаври:</u> максимум 4829 <u>За магистри:</u> 5240	Възможни са допълнителни такси

Източник. Доклад на мрежата „Евридика“.

Изследването на средните годишни такси в 33 европейски държави, обобщено в табл. 1, разкрива, че нивото на студентските такси е относително стабилно, макар и с някои значими изключения. Например Германия наскоро премахва таксите въпреки тяхното въвеждане едва през 2007 г., а през 2014 г. Естония ги обвързва с учебните резултати – такси плащат само студентите, чието следване не е успешно (т.е. не са събрали задължителните кредити за

учебна година). Подобна зависимост между таксите и ниските резултати има и в други страни като Чехия, Испания, Хърватия, Унгария, Австрия, Полша и Словакия.

Най-високите учебни такси в Европа са в Обединеното кралство (Англия), където през 2012 г. се въвежда уникален за Европа модел на финансиране в системата за висше образование – таксите да не се заплащат веднага, а след дипломирането на студентите, когато доходите им надхвърлят определен праг. Относително високи са таксите в Ирландия, Италия, Латвия, Литва, Унгария, Холандия и Словения.

Наблюдава се и значителна разлика в таксите, които студентите заплащат за своето обучение в публично финансираните висши учебни заведения в Европа – в Германия, Гърция, Дания, Кипър, Малта, Шотландия, Финландия, Швеция, Норвегия и Турция обучението е безплатно, докато в Чехия, Нидерландия, Португалия, Словакия, Англия, Уелс, Северна Ирландия и Исландия всички студенти в бакалавърски програми заплащат такси.

Въз основа на данните в табл. 1 държавите могат да се групират в три направления: с високи годишни такси за обучение, с ниски такси и предлагащи безплатно обучение. Ако условно се раздели „евтиното“ от „скъпото“ образование на границата от 600 СПС за годишна такса, то трите групи държави биха изглеждали по начина, представен в табл. 2.

Таблица 2

Групиране на европейските държави на базата на годишните такси за обучение във висше училище

Ниски студентски такси (под 600 СПС за година)	Високи студентски такси (над 600 СПС за година)	Безплатно обучение
Белгия	Унгария	Австрия
Франция	Ирландия	Чехия
Италия	Латвия	Дания
Полша	Литва	Естония
Словакия	Испания	Финландия
Исландия	Великобритания	Германия
	Хърватия	Гърция
	Румъния	Норвегия
	Словения	Малта
		Швеция

Източник. Доклад на мрежата „Евридика“.

Интересното в случая е, че не може да се определи ясно изразен модел на принадлежност на сходни държави към една и съща група – например Франция, Германия и Великобритания, които са смятани за стожерите на Европа, следват коренно различна политика относно студентските такси – обучението във Франция се заплаща, но таксите са сравнително ниски, Великобритания е държавата с най-скъпото висше образование в Европа, а в Германия то е безплатно.

Разнопосочни са също и политиките на държавите, граничещи с България – Гърция залага на безплатно обучение, докато в Румъния се заплащат сравнително високи такси. Македония и България попадат в две от категориите в табл. 2, тъй като таксите в някои учебни заведения са много ниски, а в други могат да достигнат няколко хиляди EUR.

Европейски държави с безплатно обучение за студенти

Макар че Старият континент се слави с едни от най-престижните и скъпи университети в света, а таксите се увеличават и получаването на призната квалификация изисква все повече средства, в немалко страни съществува и възможността студентите, които разполагат с ограничени средства, да се обучават безплатно или срещу съвсем нищожни административни такси.

• Германия

Интересът към придобиване на висше образование в Германия расте все повече, като това се дължи най-вече на факта, че в държавните университети не се заплаща такса за бакалавърска степен. Това важи както за германските студенти, така и за чужденците от и извън Европейския съюз. Сравнително малък брой висши училища имат такси от около 150 и 200 EUR за покриване на административните разходи. Тези ниски разходи, комбинирани със силната германска икономика и отличната образователна система, правят перспективата за следване в тази страна извънредно привлекателна за всички студенти. Според доклад на HSBC Германия е в топ пет на държавите по качеството на получената квалификация (вж. HSBC Holdings PLC, 2017).

• Франция

Това не е сред евтините дестинации за придобиване на висше образование, но чуждестранните студенти могат да учат безплатно или заплащайки много ниска такса. Макар да има такси в държавните висши училища, на практика те се свеждат до 184 EUR на година за образователно-квалификационна степен (ОКС) „Бакалавър“ и са предназначени за покриване на административни разходи. Допълнителни такси биха могли да бъдат начислявани за специализирани програми като медицина и инженерство, но те също са незначителни. Въпреки че както в Германия, така и във Франция повечето програми, които предлагат възможност за безплатно обучение, са на местния език, все повече се увеличават възможностите за следване на английски. Участието в подготвително училище за подобряване на езика преди начало на обучението задължително се заплаща.

• Северноевропейски държави

Известни с високия си жизнен стандарт, невероятна природа и либерална политика, тези страни имат и едни от най-добрите образователни системи в света. Дания, Финландия, Исландия, Норвегия и Швеция предлагат добри възможности за безплатно висше образование или ниски такси.

Студентските такси за обучение – основен инструмент за привличане на студенти

В *Норвегия* обучението е бесплатно за всички студенти. Повечето от бакалавърските програми се преподават единствено на норвежки, а международните студенти трябва да докажат, че владеят езика. При магистрите и докторантите програмите на английски език са по-разпространени, а безплатното обучение също е достъпно. *Дания* и *Швеция* предлагат безплатно обучение само на студенти от ЕС, Европейската икономическа зона и Швейцария. Докторантските програми и в двете държави, както и във *Финландия* са изцяло финансирани и предлагат безплатно завършване. В *Исландия* няма такси в четирите държавни университета, като се изисква само регистрационна такса от около 400 EUR на година.

- *Австрия*

Студентите имат право на безплатно обучение във висшите училища, като тези от ЕС и Европейската икономическа зона ползват същите права и привилегии като австрийските студенти – учат безплатно два семестъра от всяка степен, след което заплащат такса от 363 EUR на семестър, а останалите заплащат такси от около 726 EUR на семестър.

- *Чехия*

Студентите, говорещи чешки език, могат да учат безплатно в държавните университети в страната, а обучението на английски е относително евтино – около 2000 EUR.

- *Гърция*

Всички студенти от ЕС и Европейската икономическа зона могат да се обучават безплатно в държавните висши училища, като изключение правят някои магистърски програми. Студентите извън ЕС трябва да заплащат такса за обучение около 1500 EUR на година.

- *Шотландия*

Висшите училища в Шотландия предлагат сходно качество на образованието с това в останалата част на Великобритания. Много от преподавателите работят заедно, учебните планове си приличат, а университетите често поддържат връзки и с едни и същи компании в частния сектор. Разлики обаче съществуват. Шотландия има собствени традиции в образованието, датиращи от XIV-XV век. Най-старият университет – University of St Andrews, е основан през далечната 1413 г. През 1707 г. Англия и Шотландия се обединяват формално, но процесът по сливане на администрацията се оказва бавен и труден. В някои области като висшите училища той така и не се осъществява. Едно безспорно предимство на обучението в Шотландия е, че е бесплатно за студенти от ЕС. За хора от държави с по-скромни възможности, каквато е България, това определено е важен фактор при избора на университет. Всъщност на документи образованието не е точно безплатно, но студентите от ЕС получават финансиране от шотландското правителство. Преди да кандидатстват за такова финансиране, те трябва задължително да получат

оферта от висше училище на територията на страната. Практиката показва, че ако висшето училище е одобрило даден студент, то и правителството също ще го направи.

Противно на очакванията, държавите в Европа, които предлагат безплатно висше образование, не го правят за сметка на качеството, тъй като голяма част от тях са известни с реномираните си университети и имат дългогодишни традиции във висшето образование – Германия, Франция, Австрия, Шотландия и др. В тези страни липсата на високи семестриални такси е компенсирана от държавното финансиране и засиления социален елемент при провежданата политиката от съответните правителства.

Държави с най-голям дял от дохода, отиващ за такси за висше образование

Представените в табл. 3 данни, отнасящи се за държавите, попадащи в тази група, са събрани през учебната 2014-2015 г. и представляват средният размер на заплатата за страната, получавана за целия период на обучение (общо за целия период от 4 години), и средният размер на таксите за обучение за придобиване на бакалавърска степен (общо за целия период от 4 години). За целите на изследването паричните стойности на заплатите и таксите отново са изчислени в единната условна валута СПС, за да е възможно съпоставянето им с таксите в европейските държави.

Таблица 3

Списък на държавите с най-високо съотношение между получаваната заплата и заплащаните такси за придобиване на бакалавърска степен (за целия период на обучение)

№	Държава	Заплата, получавана по време на следването*	Такса за стандартна бакалавърска програма**	Процент от заплатата за покриване на таксата за обучение
1	Унгария	18 179	16 501	91
2	Румъния	12 431	10 685	86
3	Естония	31 984	24 391	76
4	Чили	20 147	14 709	73
5	Малайзия	12 247	6550	53
6	САЩ	160 241	84 284	53
7	Украйна	8599	4500	52
8	Литва	26 274	12 676	48
9	Великобритания***	89 645	38 050	42
10	Сингапур	76 243	27 781	36
11	Япония	102 497	20 919	20

* Данните включват средния размер на заплатата за страната, получавана за целия период на обучение в ОКС „Бакалавър“ (обикновено 4 години).

** Данните са за средния размер на таксите за обучение за придобиване на бакалавърска степен (общо за целия 4-годишен период).

*** Информацията за Великобритания не включва данни за Шотландия.

Източник: Expert Market, 2015.

Образованието и в собствената държава, а и в чужбина е перспективно, но струва скъпо, тъй като получаването на престижна диплома е свързано с изплащането на високи такси и допълнителни разходи за издръжка на студентите. От данните в табл. 3 се вижда, че в някои страни домакинствата трябва да похарчат до 90% от доходите си, за да дадат добро образование на децата си, ако студентът не се възползва от преференциалните условия на студентските кредити.

Особеностите на всяка от представените държави по отношение на таксите за обучение на студенти в ОКС „Бакалавър“ през разглеждания период, могат да се обобщят, както следва:

1. *Унгария* – средната такса е 16 501 СПС, което е 91% от средния доход. Поради тази причина в страната са сериозно застъпени студентските заеми. Освен това държавата има специална политика за безплатно образование – условието е 10 години след завършването си студентите да останат да работят в Унгария. В противен случай, трябва да възстановят таксите си за обучение.

2. *Румъния* – средната такса е 10 685 СПС, което е 86% от средния доход. В страната има много студенти, особено в по-скъпите специалности като медицина, но средната заплата не е особено висока, поради което скъп университет могат да си позволят предимно по-заможните семейства.

3. *Естония* – средната такса е 24 391 СПС, което представлява 76% от средния доход. Приоритет за страната са технологичното развитие и образование, но и обучението в математически, технологични и инженерни специалности, на което се залага масово, е доста скъпо.

4. *Чили* – средната такса е 14 709 СПС, което представлява 73% от средния доход. През периода 2011-2013 г. в Чили настъпва масова вълна на студентски протести (наречени „чилийската зима“) срещу скъпото образование и работещите за печалба образователни институции, които изхвърлят огромна част от обществото от достъпа до висше образование.⁴

5. *Малайзия* – средната такса е 6550 СПС, което представлява 55% от средния доход. В страната има около 20 висши училища и таксите са сходни с тези в други държави, но средната заплата е едва 428 EUR месечно. Това означава, че без стипендия или заем родителите трябва да похарчат над половината си доходи за образование.

6. *САЩ* – средната такса е 84 284 СПС, което представлява 53% от средния доход. Таксите за обучение на студенти са високи, но все пак страната далеч не е сред първите, а и доходите на домакинствата са високи. Въпреки това всяка година се отчита увеличаване на таксите за обучение, но не и на заплатите, поради което първокласното образование става достъпно само за определен кръг от хора.

⁴ По данни на ОИСР средните доходи на домакинство в Чили през този период са едва 16 183 EUR годишно и се е налагало хората да се лишат буквално от всичките си пари, за да дадат образование на децата си.

7. *Украйна* – средната такса е 4500 СПС, което представлява 52% от средния доход. В страната функционират повече висши училища, отколкото в Италия, Франция, Германия, Полша и Белгия, взети заедно. След проведена реформа през последните години обаче от около 900 те намаляват до под 200.

8. *Литва* – средната такса е в размер на 12 676 СПС, което представлява 48% от средния доход за същия период. През 2009 г. в Литва са организирани редица протести срещу образователните реформи, защото се е очаквало те да доведат и до по-високи такси, както в крайна сметка се случва – тук семействата отделят половината си доходи за висшето образование на своите деца.

9. *Великобритания* – средната такса е 38 050 СПС, което представлява 42% от средния доход. Таксите за обучение са толкова големи, че костват почти половината от семейните доходи. Великобритания заема едва 9-то място в табл. 3 поради високите заплати в страната. Годишните такси за обучение във висше училища могат да достигнат до 12 430 EUR в зависимост от специалността и университета.

10. *Сингапур* – средната такса е 27 781 СПС, което представлява 36% от средния доход. В страната функционират едва 5 държавни университета и таксите за специалности като медицина или технически науки са доста големи. Въпреки това Сингапур е третата най-богата държава в света и високият стандарт позволява на родителите да харчат една трета от доходите си за висшето образование на своите деца.

11. *Япония* – средната такса е 20 919 СПС, което представлява 18% от средния доход. Там има над 500 колежа и университета, които са със сравнително ниски такси. Висшето образование в страната е концентрирано в специалности като технически науки, математика и инженерни дисциплини, затова за хуманитарно образование местните хора предпочитат обучение в чужбина.

След като беше изяснено в кои държави висшето образование излиза най-скъпо, ще проверим колко от тях намират място в класацията за най-добрите университети в света. Безспорните фаворити тук са САЩ и Великобритания. И докато по данни на Times Higher Education (2018) двете страни си поделят 19 от първите 20 места за най-добрите университети в света за 2018 г., величините на студентските такси в тях като че ли са гаранция за успех. Останалите от разгледаните държави, които намират място в класацията за най-добрите университети в света за 2018 г., са Сингапур (22-ро място) и Япония (46-то).

Изложените дотук факти потвърждават, че високата семестриална такса невинаги е гаранция за качествено висше образование, а също и че студентите имат възможност да получат безплатно образование в реномирани университети във водещи европейски държави.

Следващият признак, по който ще бъдат сравнени системите за висше образование е „силата“. Целта е да се установи дали на челните места попадат държави с безплатно висше образование, или такива с високи такси.

Класацията за сила на висшите образователни системи в света QS Higher Education System Strength Rankings (2018), използвана тук, сравнява националните резултати в четири области по следните показатели (вж. табл. 4):

- Сила на системата – оценява цялостната национална система въз основа на представянето в международните класации. Всяка страна получава оценка, която се базира на броя на нейните институции, класирани на 700 или по-високо място в QS World University Rankings®, разделени на средната позиция на тези институции. Целта е да се даде обща представа за позицията на всяка страна в глобалните таблици за класиране.

- Достъп – в днешно време това е ключов въпрос, тъй като държавите се стремят да разширят достъпа до висше образование в глобален мащаб. Оценка включват броя на наличните места в университетите, класирани в топ 500 в света, разделен на показател за числеността на населението. Целта е да се посочат шансовете на жителите на съответната държава за придобиване на място в университет от световна класа .

- Водеща институция – оценява резултатите на водещата институция в рамките на глобалната класация. Това е нормализиран резултат, базиран на мястото, което най-големият университет в определена страна заема в QS World University Rankings. Този показател се основава на предпоставката, че ефективността на водещата институция в дадена страна е показателна за цялостната система.

- Икономически контекст – оценява въздействието на националните инвестиции във висшето образование, сравнявайки финансовото положение на всяка страна с нейното представяне в международните класации. За всеки университет в класацията се присъжда индексирания рейтинг (7 точки за университет в топ 100; 6 за заемащите 101 - 200 място; 5 за тези от 201 до 300 място; 4 точки за 301 - 400; 3 за място от 401 до 500; 2 за 501 - 600 и 1 точка за тези на 601 - 700 място), а след това се отчита спрямо БВП на човек от населението за съответната страна.

Таблица 4

Класация „QS Higher Education System Strength Rankings 2018“

№	Държава	Обща оценка	Сила	Достъп	Водеща институция	Икономически контекст
1	САЩ	100	100	100	100	100
2	Великобритания	98.6	98.7	97.6	99.5	98.3
3	Австралия	93.8	91.6	99.3	97.6	86.7
4	Германия	93.4	94.3	97.1	91.1	91.0
5	Канада	90.4	86.8	96.7	96.1	82.0
6	Франция	86.8	86.8	82.5	94.4	83.7
7	Холандия	84.9	89.3	87.7	92.7	69.8
8	Китай	84.5	88.9	52.7	96.9	99.4
9	Южна Корея	83.5	82.6	72.2	95.4	83.9
10	Япония	82.1	86.7	61.2	96.5	84.0

Източник. Higher Education System Strength Ranking, 2018.

Не е изненадващо, че отново САЩ и Великобритания заемат челните места в класацията като представители на високоплатеното висше образование, но много интересен е фактът, че веднага след тях се нареждат държавите – фаворити в предлагането на общодостъпно и безплатно обучение.

Данните отново показват, че невинаги високите такси са гаранция за качество и устойчивост. В зависимост от провежданата държавна политика част от разглежданите страни поставят висшето образование като национален приоритет и не пестят държавни средства с оглед на постигане на високо качество, докато други държави предпочитат да ограничат публичните средства, които предоставят за тази цел, и съответно системата реагира, повишавайки таксите и ограничавайки достъпа до качествено образование.

Студентските такси в България

Таксите за обучение на студенти в държавните висши училища в България се определят ежегодно от Министерския съвет по предложение на висшите училища. Частните училища имат свободата сами да определят размера на семестриалните си такси (табл. 5).

Таблица 5

Семестриални такси във висшите училища в България за учебната 2016-2017 г.

Висше училище	Форма на финансиране	Такси (за български студенти в редовна форма на обучение)
Аграрен университет – Пловдив	държавно	Бакалавър: 185-302 Магистър: 185-411
Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство – Пловдив	държавно	Бакалавър: 168-420 Магистър: 168-503
Академия на Министерството на вътрешните работи – София	държавно	Бакалавър: 183-377
Американски университет в България – Благоевград	частно	10 045 за учебната 2016-2017 г.
Бургаски свободен университет	частно	Бакалавър: 420-503 Магистър: 357-440
Варненски свободен университет "Черноризец Храбър"	частно	Бакалавър: 490-805 Магистър: 294-629
Великотърновски университет "Св. св. Кирил и Методий"	държавно	Бакалавър: 168-353 Магистър: 125-377
Висше военноморско училище "Никола Йонков Вапцаров" – Варна	държавно	Бакалавър и магистър: 193-647
Висше строително училище "Любен Каравелов" – София	държавно	Бакалавър: 277-420 Магистър: 277
Висше транспортно училище "Тодор Каблешков" – София	държавно	Бакалавър: 189-210 Магистър: 189-277
Висше училище по агробизнес и развитие на регионите – Пловдив	частно	Бакалавър: 205
Висше училище по застраховане и финанси – София	частно	Бакалавър: 574-1312 Магистър: 451-2706
Висше училище по мениджмънт – Варна	частно	Бакалавър: 1271 Магистър: 3321-3813
Висше училище по сигурност и икономика – Пловдив	частно	няма информация
Висше училище по телекомуникации и пощи – София	държавно	Бакалавър: 159-214 Магистър: 194-369
Военна академия "Георги Стойков Раковски" – София	държавно	Магистър: 252
Европейски политехнически университет – Перник	частно	Бакалавър: 1230 Магистър: 1640
Европейско висше училище по икономика и мениджмънт – Пловдив	частно	Бакалавър: 503 Магистър: 529

Студентските такси за обучение – основен инструмент за привличане на студенти

Таблица 5 (продължение)

Висше училище	Форма на финансиране	Такси (за български студенти в редовна форма на обучение),
Икономически университет – Варна	държавно	Бакалавър: 185-377 Магистър: 194-420
Колеж по мениджмънт, търговия и маркетинг – София	частно	Бакалавър: 362
Колеж по туризъм – Благоевград	частно	няма информация
Лесотехнически университет – София	държавно	Бакалавър: 125-335 Магистър: 125-420
Медицински университет – Плевен	държавно	Бакалавър: 168-294 Магистър: 377
Медицински университет – Пловдив	държавно	Бакалавър: 230-330 Магистър: 399
Медицински университет – София	държавно	Бакалавър: 294 Магистър: 377
Медицински университет "Проф. д-р Параскев Стоянов" – Варна	държавно	Бакалавър: 230-335 Магистър: 252-377
Международно висше бизнес училище – Ботевград	частно	Бакалавър: 294-567 Магистър: 294-629
Минно-геоложки университет "Св. Иван Рилски" – София	държавно	Бакалавър: 206 Магистър: 239
Национален военен университет "Васил Левски" - Велико Търново	държавно	Бакалавър: 125-210
Национална академия за театрално и филмово изкуство "Кръстьо Сарафов" – София	държавно	Бакалавър: 629 Магистър: 671
Национална музикална академия "Проф. Панчо Владигеров" – София	държавно	Бакалавър: 187-545 Магистър: 629
Национална спортна академия "Васил Левски" – София	държавно	Бакалавър: 147-353 Магистър: 147-353
Национална художествена академия – София	държавно	Бакалавър: 386 Магистър: 440
Нов български университет – София	частно	Бакалавър: 420-671 Магистър: 671-691
Пловдивски университет "Паисий Хилендарски"	държавно	Бакалавър: 193-277 Магистър: 193-277
Русенски университет "Ангел Кънчев"	държавно	Бакалавър: 193-357 Магистър: 193-335
Софийски университет "Св. Климент Охридски"	държавно	Бакалавър: 143-335 Магистър: 143-388
Стопанска академия "Димитър Ценов" – Свищов	държавно	Бакалавър: 159 Магистър: 159
Театрален колеж "Любен Гройс" – София	частно	Бакалавър: 482 Магистър: 482
Технически университет – Варна	държавно	Бакалавър: 210-462 Магистър: 272-294
Технически университет – Габрово	държавно	Бакалавър: 145-230 Магистър: 145-235
Технически университет – София	държавно	Бакалавър и магистър: 134-272
Тракийски университет и Стара Загора	държавно	Бакалавър: 202-335 Магистър: 268-399
Университет "Проф. д-р Асен Златаров"-Бургас	държавно	Бакалавър: 168-386 Магистър: 176-302
Университет за национално и световно стопанство-София	държавно	Бакалавър и магистър: 194-281
Университет по архитектура, строителство и геодезия-София	държавно	Бакалавър и магистър: 294
Университет по библиотекознание и информационни технологии-София	държавно	Бакалавър: 230-358 Магистър: 235-403
Университет по хранителни технологии – Пловдив	държавно	Бакалавър: 184-319 Магистър: 193-335
Химикотехнологичен и металургичен университет – София	държавно	Бакалавър: 230 Магистър: 230-294
Шуменски университет "Епископ Константин Преславски"	държавно	Бакалавър: 145-399 Магистър: 420
Югозападен университет "Неофит Рилски" – Благоевград	държавно	Бакалавър и магистър: 172-357

Забележка: За да се направи адекватна съпоставка, данните в лева са взети от Постановление № 105 на МС от 03.05.2016 г. и са преизчислени в СПС.

От представените в табл. 5 данни се вижда, че *при държавните висши училища* в България най-високи такси се заплащат в училищата за изкуства – Националната академия за театрално и филмово изкуство „Кръстьо Сарафов“, Националната музикална академия „Проф. Панчо Владигеров“ и в Академията за музикално, танцово и изобразително изкуство – Пловдив. Най-ниски са таксите за обучение в Стопанската академия „Д. Ценов“ – Свищов, Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ и Висшето транспортно училище „Тодор Каблешков“ – София. При *частните училища* най-високи са таксите в Нов български университет и Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“, а най-ниски – във Висшето училище по агробизнес и развитие на регионите – Пловдив.

Общото ниво на семестриалните такси у нас може да се класифицира като „средно“ за Европа, тъй като в някои от българските висши училища таксите са изключително ниски (в Стопанската академия „Д. А. Ценов“ – Свищов например семестриалната такса за бакалавър за учебната 2016-2017 г. започва от 194 EUR), но пък в други са значително по-високи (в Националната академия за театрално и филмово изкуство „Кръстьо Сарафов“ – София семестриалните такси за ОКС „Магистър“ достигат до 818 EUR).

Докато голяма част от българите се стремят да получат стипендия в престижен европейски или американски университет, защото намират системата ни за висше образование за доста остаряла, с амортизирана материална база, остарели учебници, преподаватели и учебни програми, то България става все по привлекателна дестинация за придобиване на висше образование от две основни категории студенти, идващи извън пределите на страната. Едните са от заможни семейства в държави извън ЕС, за които платеното обучение у нас е най-евтиният вариант за получаване на европейска диплома, а другите са студенти с български произход от намиращи се в близост държави, също извън ЕС (Албания, Македония, Украйна, Молдова и др.), на които ежегодно България предоставя възможност за безплатно обучение в българските висши училища.⁵

Изводи

Резултатите от представеното изследване потвърждават нарастващото значение на осигуряването на по-лесен и всеобхватен достъп до висше образование за младежите. Това не само увеличава значително шансовете им за добра работа, но е и от изключителна полза за развитието на икономиките на европейските държави, които все повече се нуждаят от иновациите и творчеството, присъщи на талантливите висшисти. Досегашната практиката показва ясно, че ако държави-членки на ЕС решат да въведат учебни такси за студенти-

⁵ Съгласно Постановление № 103 на Министерския съвет от 31.05.1993 г. за осъществяване на образователна дейност сред българите в чужбина и Постановление № 228 на Министерския съвет от 20.05.1997 г. за приемане на граждани на Република Македония за студенти в държавните висши училища на Република България.

те, в тях трябва да са налице съответните мерки, вкл. стипендии, за гарантиране на равен достъп на всички до висше образование, особено що се отнася до тези в неравностойно положение.

Въвеждането на учебни такси обикновено води до нарастване на общия размер на средствата за висше образование, макар че получените от това приходи невинаги се инвестират по начин, който пряко подобрява подготовката на студентите (например допълнително назначаване на нови преподаватели). В повечето случаи учебните такси нямат отрицателно въздействие и върху броя на записаните във висшите училища, дори и сред студентите от по-нискодоходните социално-икономически групи, освен ако промяната не е прекомерна. Въвеждането на такси или увеличението им обаче може да доведе до намаляване на записванията сред по-възрастните учащи се, поради което при тях отпускането на стипендии и заеми е от решаващо значение за компенсиране на евентуалните отрицателни последици от това, особено за уязвимите групи.

Отношението на обществото към въпроса за заплащането на висшето образование от край време е разделено на полюси – докато някои защитават правото на безплатно обучение, други са категорични, че то трябва да бъде елитарно и скъпо. Ето защо тук представихме и сравнихме двете крайности, свързани със студентските такси – държавите с безплатно и тези с най-скъпо обучение във висшите училища в света.

Сега студентските такси в България спадат към групата на по-ниските такси в Европа, но според нас равнището им трябва да се запази или дори леко да се увеличи, което би допринесло за решаване на част от проблемите на българското висше образование. В подкрепа на това мнение ще приведем следните аргументи:

1. Дори и да се увеличат минимално, студентските такси ще продължават да бъдат по-ниски, отколкото в други страни. Българските студенти са облагодетелствани от държавата – тя им предоставя допълнителни услуги, чрез които цената на обучението още повече спада – евтини общежития, преференциални цени за транспорт и столово хранене, стипендии, студентски кредити.

2. Немалка част от българските студенти не ценят образованието си. За тях няма значение какво и защо учат, как им се преподава – целта им е да преминат през системата възможно най-лесно и да получат диплома, а не знания. Те нямат изисквания към преподавателите и висшите училища и не осъзнават, че държавата заплаща част от тяхното обучение. Висшите училища също имат вина за това, тъй като често не са достатъчно взискателни към студентите, създадените от тях програми са доста опростени и не отговарят на критериите за сериозно и пълноценно обучение и т.н.

3. Висшето образование не е право, а инвестиция – когато човек плаща за нещо, той търси възвръщаемост. Осъзнавайки това, бъдещите студенти би трябвало да си задават въпросите „Ще мога ли да изкарвам пари с тази специалност? Ще си струва ли освен времето да изгубя и парите си, „учейки“ по начина, който ми се предлага тук и сега?“

Покачването на таксите би довело, ако не до пълна промяна, то поне до разместване на пластовете, което ще се отрази положително върху разрешаването на изложените проблеми. Основната промяна, от която се нуждае висшето образование в България, според нас е в системата на стимулите и тя може да настъпи, когато „сметката“ се връчи на ползвателите на услугата, т.е. на студентите.

Увеличаването на студентските такси може да повлияе благоприятно и за разрешаването на следните проблеми във висшето образование у нас:

- *Ще се елиминират „ненужните“ специалности и висши училища.* Принципът и в двата случая е един и същ – ако никой не желае да похарчи парите си за определено нещо, защото го смята за ненужно, просто няма да го направи. Когато средствата за следване се заплащат от студента, той ще внимава много повече за какво ги изразходва, отколкото, ако парите са държавни.

- *Ще се ограничат проблемите, свързани с ниското качество на обучение и големия брой студенти,* които също са взаимно свързани. Висшите училища ще трябва да се конкурират помежду си, повишавайки качеството на предлаганото от тях обучение, за да покажат, че са мястото, заслужаващо инвестицията на студента. Това може да се реализира чрез въвеждане на повисоки критерии за прием на студенти и намаляване на числеността на групите, което ще допринесе за прекратяване на съществуващата сега порочна практика всеки „знаещ азбуката“ да е поне бакалавър.

- *Ще се преодолее липсата на връзка между бизнеса и висшите училища.* След като висшите училища трябва да отговарят на реалности, близки до пазарните, те трябва да се съобразят с това, от което се нуждае икономиката. Ако издаваната от даден университет диплома не е достатъчно добра, за да може да осигури на притежателя си възможност за работа и да оправдае образователната му инвестиция, тя не му е нужна, също както не му трябва и висшето училище, което му я предоставя.

Използвана литература:

Автова, А. (2017). *Шотландия-безплатно британско образование*, <https://studyabroad.bg/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B8/%D1%88%D0%BE%D1%82%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D1%8F%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0/>

Стефанова, М. (2018) *Висше образование в чужбина: Защо Австрия?*, <https://www.edlanta.com/blog/novini/visshe-obrazovanie-zashto-avstria>

Beine, M., M. Delogu, L. Ragot (2017). *Understanding the impact of tuition fees in foreign education: the case of the UK*, https://wwwfr.uni.lu/recherche/fdef/creal/publications/discussion_papers/2017

Студентските такси за обучение – основен инструмент за привличане на студенти

Brinder, L. (2015). *The 11 most expensive countries for a university education*. Business Insider, <http://www.businessinsider.com/experts-market-11-countries-where-parents-spend-the-most-money-on-university-tuition-fees-2015-10>

Caboni Dhersin, M., J. Didisse (2017). *Interu university competition and high tuition fees*, <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-01174291v3>

Montalvo, J. G. (2018). *The impact of progressive tuition fees on dropping out of higher education: a regression discontinuity design*. Universitat Pompeu Fabra Barcelona.

Европейска комисия (EACEA) (2016). *Национални системи за таксуване и подпомагане на студентите в европейското висше образование 2016/2017 г. „Евридика“ – факти и цифри*. Люксембург: Служба за публикации на ЕС, <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c53a1fa6-aa5d-11e6-aab7-01aa75ed71a1/language-bg/format-PDF>

Европейски младежки портал (2015). *Такси за обучение в Европа*, http://europa.eu/youth/eu/article/53/24178_bg

Министерски съвет. *Постановление № 105 от 03.05.2016 г. за утвърждаване на таксите за кандидатстване и за обучение в държавните висши училища за учебната 2016/2017 г.*

Мрежа „Евридика“. *National Student Fee and Support Systems in European Higher Education*, http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/facts_and_figures/fees_support.pdf

Economic.bg (2015) *11-те държави с най-скъпо образование в чужбина*, <http://www.economic.bg/bg/news/6/te-naj-skapi-darzhavi-za-universitetsko-obrazovanie.html>

Expert Market (2015), <https://www.expertmarket.co.uk/focus/most-expensive-places-for-university>

HSBC Holdings PLC (2017). *The value of education: higher and higher*. Global report, достъпен на <http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjlrNT30-vaAhXDw6YKHRTmBAUQFggmMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.hsbc.com%2F-%2Fmedia%2Fhsbc-com%2Fnewsroomassets%2F2017%2Fpdfs%2F170628-the-value-of-education-higher-and-higher-global-report.pdf&usq=AOvAw1yZx10ERKbHkLtL5UXJVio>

Higher Education System Strength Ranking 2018, <https://www.topuniversities.com/system-strength-rankings/2018>

Times Higher Education (2018). *Best universities in the world 2018*, <https://www.timeshighereducation.com/student/best-universities/best-universities-world>

26.06.2018 г.